

Слободан М. Пенезић*
ЈП „Службени гласник”, Београд

СПОРТ У ЗАМЦИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ: МЕДИЈСКИ СПЕКТАКЛ, ИДЕОЛОШКИ ИНСТРУМЕНТ И УНИВЕРЗАЛНО СРЕДСТВО КОМУНИКАЦИЈЕ

Апстракт: Овај текст настоји да осветли актуелну позицију и улогу спорта као својеврсног савременог феномена који следи обресе доминантних глобалних трендова, али који, самим тим узрокује и различите последице по појединце, групе и читава друштва. Резултат је анализе овог феномена рађене током припреме мастер рада „Спорт као феномен савремене културе” на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, те стога обухвата један његов део. У самом разматрању феномена, полази се из перспективе савремених студија културе и покушава сагледати место спорта у актуелним друштвеним кретањима. Тако се жели указати на његово место и улогу, а самим тим и на узроке и последице процеса чијих је очигледно део.

Полазећи од његових примарних одлика и функција, фокус је на оним елементима који су данас евидентан део сваког спортског дешавања; оним позитивним, који подстичу моделе понашања који савременог појединца приближавају античким идеалима спортисте, али и оним негативним, који представљају наличје таквих тежњи, а које данас, услед наведених глобалних трендова, прати и трка за новцем и популарношћу. Реч је о негативностима које су временом постале сасвим прихватљив састојак спорта, а о чијим последицама се пак не говори довољно, иако су неретко у првом плану, гурајући на маргину оне изворне мотиве витештва и олимпизма. На тај начин, постепено се потиरे и сама суштина постојања спорта и спортских такмичења.

Кључне речи: *спортска такмичења, спортски спектакл, олимпизам, глобализација, друштвени трендови, студије културе, масовна култура.*

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Спортска такмичења одавно представљају врхунски вид забаве и активности које су део свакодневице свих, било да ли су посматрачи или директни учесници. Стога је реч и о једној од профитабилнијих индустрија, која доноси

---

* penezicslobodan@gmail.com

велику зараду и популарност учесницима. Свако велико такмичење у некој од спортских дисциплина, а посебно Олимпијске игре представљају трку за рекордима, али не само у оквиру спортских надметања већ и у погледу уложених и зарађених средстава, броју учесника и другим комерцијалним остварењима која нису примарни део спортских дисциплина.

Спорт данас, наиме, неспорно представља више од игре. Популарност спортиста и спортских такмичења, али и сви други, наведени аспекти који их прате, приморали су и научне истраживаче да се темељније позабаве анализом спорта и његовог утицаја на друштво. Спорт очигледно прати, али уједно и утиче на савремене друштвене процесе, па се стога и проблеми у и око спорта рефлектују и на његово место у сваком друштву и култури; а спорт и остали важни друштвени аспекти се тако узајамно прожимају. Самим тим, друштвени контекст данашње улоге спорта је важна тема, као и детектовање оних узрока који су резултирали таквом његовом позицијом и утицајем који он има на савремено друштво, али и обрнуто.

Сасвим јасно је и то да је тешко доћи до довољно аргументованог и свеобухватног објашњења популарности и места које спорт заузима у савременој култури. То, свакако, није могуће извести без узимања у обзир ширег друштвеног контекста у којем он данас функционише и сложене мреже утицаја који његову позицију условљавају. Ово је кратак покушај да се усмери бар мало светла на основне координате распрострањања те мреже која постепено хвата у замку све учеснике у овим збивањима, свесне или не, последица догађања у и око спорта.

СПОРТ КАО ГЛОБАЛНИ ФЕНОМЕН

Спорт је својеврсни глобални феномен данашњице ка којем су упрти погледи бројних научних истраживача које интересује његово место у савременој култури, а посебно његова улога у ширењу облика тзв. масовне културе. Процеси глобализације очигледно имају различите облике који се некада наслањају једни на друге, а некада су и неспојиви. Први од њих утиче на то да се свет посматра као универзални систем потреба, садржан и у такозваној „Мекдоналдс” идеологији, а оличеној пак и кроз бројне пратеће медијске мреже и њихове садржаје. Други чини свет у коме су односи између локалних и глобалних процеса структурирани тако да су они у служби свакодневног начина живота становништва широм света.

Према Скемблеру (Скемблер, 2007: 16), спорт је тек средином 19. и почетком 20. века озбиљније почео да привлачи пажњу друштва и научних радника, а све то услед својих многобројних функција (Graham Scambler, 2007: 16). Драган Коковић истиче да се „у спорту репродукује сва беспопштедност и сва неизвесност свакодневног живљења”, истовремено истичући да најбитнија

одлика начина живота и стила који доминирају данас, јесте „претварање свега у спектакл”, где се свакодневица јавља „као мрежа коју нисмо сами изабрали, већ у коју смо увучени владајућим приликама” (Коковић, 2005: 383–387). Свако ново велико спортско такмичење, а посебно сваке нове Олимпијске игре стога бивају и манифестација организационих и комерцијалних домета. Олимпијске игре (ОИ) одржане у Пекингу 2008. вероватно представљају врхунац савременог спортског спектакла, а уједно су и најбоља рефлексија позиције, улоге и утицаја спорта у модерном друштву. Бројке показују успешност и масовност оваквих такмичења, које је тешко нумерички и свести, а сав спектакуларизам спорта најбоље је демонстриран током церемоније отварања ОИ.

Процеси миграција и глобализације одавно су резултирали нечим што је само до почетка осамдесетих година 20. века било незамисливо, а што је данас уочљиво кад се погледа састав најпопуларнијих тимова и националних селекција. Наиме, оно што је било немогуће пре неколико деценија, данас је свакодневица. Реч је о појави играња за иностране клубове, а све чешће и за националне тимове других земаља. Та појава, која у пуном смислу демонстрира појам мултикултуралности и идеју слободног кретања људи и услуга у форми професионалног спортског ангажмана, посебно је изражена кад су у питању појединачни спортски тимови, а фудбалске, кошаркашке и друге спортске звезде одавно су постале личности чије услуге се плаћају десетинама (па и стотинама) милиона евра или долара. Висине њихових уговора су зато стална тема медија, али и критика које их с правом сматрају ирационалним или бар неукусним.

Астрономске цифре на уговорима спортиста нису од јуче, али се револуцијом у спорту и као једна од прекретница ипак означава 1995. и увођење тзв. Босмановог правила, односно тренутак када је до тада анонимни фудбалер белгијског „Стандарда” из Лијежа, Жан-Марк Босман (*Jean-Marc Bosman*), добио судски спор против овог клуба, који је након тога омогућио свим играчима да по истеку уговора без обештећења могу променити средину. Све то, Босман је покренуо зато што му његов тадашњи тим, „Стандард” из Лијежа, није дозвољавао трансфер у француски „Данкерк”, тражећи превелику одштету. Позивајући се на нека од основних начела Европске уније, као што је слободно кретање роба и услуга и сличне нормативе, Босман је тада кренуо у својеврсну „борбу с ветрењачама” која га је у потпуности удаљила од фудбалских терена. Након бројних проблема, 15. децембра 1995, он је, ипак, добио судски процес против УЕФА, а фудбалери и остали спортисти постали су, такође, „подложни” законима радног права ЕУ као и сви други радници. Након тога, нестала су готово сва ограничења у погледу броја иностраних спортиста у тимовима, што је индиректно напунило џепове фудбалерима и фудбалским менаџерима, али је утицало и на све већа улагања у спорту која су обогатила, пре свега, власнике клубова. Многи су данас ипак склони размишљању да Босман, ипак, није био „спортски Дон Кихот”, већ изабрани спортиста у функцији интереса економских магната који су стајали иза њега,

желећи на тај начин да се изборе за личну корист, која се данас, између осталог, рефлектује у вишемилонским трансферима спортиста из једног тима у други.

Спорт евидентно продире у живот свих; без обзира на пол, генерацију, занимање или материјално богатство; и то на најразличитије начине: као посао или забава, професија или модел васпитања, дисциплина духа или вид културе... Истовремено је и врста медијума који спаја људе, а његова свеприсутност и привлачност чине „језик спорта” универзалним и интердисциплинарним, попут неке врсте „метајаргона” којим се данас „говори” у оквиру најразличитијих друштвених сфера – од маркетинга, медијског менаџмента и новинарства, па до озбиљних научних теорија биологије, социологије, економије и теорије културе.

Пратећи глобалне процесе данашњице као један од њихових важних елемената, инструмената комуникације и симболичке трансформације, спорт стога пропагира и одређене моделе понашања, који се потом следе у друштву. Реч је зато о феномену маса чија улога и функцију се мора објашњавати кроз матрицу ширих друштвено-културних промена, јер је директно или индиректно у вези са сваким од процеса у оквиру модерне цивилизације. То подстиче и расправу о последицама тих процеса, попут комерцијализације и глобализације, оријентисаних више ка резултату и реклами, него ка идеалима здравља и надметања, који су основе из којих се он изворно развијао.

СПОРТ КАО САВРЕМНИ МЕДИЈУМ И РЕСУРС КОМУНИКАЦИЈЕ

Примери синергије односа медија и спорта бројни су и свуда око нас. Жак Дига (*Jacques Dugas*) подсећа на то да је часопис *Ауто*, чији издавач је уједно био и утемељивач чувене бицикличке „Трке око Француске”, већ 1914. продаван у тиражу од чак 40 милиона примерака, а популарни су били и *Велоципед*, *Аутовело* и други (Дига, 2007: 102).

Захваљујући савременим средствима масовне комуникације, људи су данас у могућности да „учествују” у најразноврснијим и најспектакуларнијим спортским догађајима; да прате резултате, читају или слушају коментаре и извештаје са утакмица.

У мрежи најразличитијих утицаја који диктирају курс спортских надметања, медији се неретко доживљавају и као чудовиште које је „прождрало” спорт. Много пре развоја масовних медија, спорт је увелико био саставни део живота људи и друштвених група широм света, што су медији зналачки искористили и још искоришћавају. Спорт путем свог публици пријемчивог садржаја омогућава медијима да допру до жељених корисника (публике), док с друге стране, медији омогућавају спорту да повећа своју популарност, али и да финансијски постане профитабилнији. Веза спорта и медија је из тог разлога одавно с правом окарактерисана као „брак из интереса”, из којег су оба парт-

нера и те како имала користи, још од својих савремених почетака. Популарности спорта свакако не би било у данашњем сјају да није било интересовања и улоге медија који су те садржаје пласирали заинтересованој публици. Тешко је стога сагледати огроман допринос спорта медијима. У погледу садржаја, постоје стотине телевизијских и радио програма, новина, часописа, видео игара и на стотине хиљада интернет сајтова који се баве тематиком спорта.

С друге стране, спорт је одавно један од основних и најпопуларнијих ресурса (садржаја) на свим медијским платформама, традиционалним и савременим, а модерни развој медија само је ову везу учинио чвршћом и кориснијом за обе стране. Огроман потенцијал који доносе спортски садржаји давно је уочен, као и апетити публике за информацијама о спорту. Спорт је тако током времена постао веома важан извор вести за медијску индустрију. Спортским садржајем, медији у очима јавности потврђују и развијају своју важност. Спорт већ сад има кључну улогу у медијском садржају код савремених медијских технологија, а многи су сагласни с чињеницом да спорт (спортске садржаје) тек очекује „светла будућност” на позорници медија. Спортско извештавање је све више заступљено у свим медијима, како у онима који се баве само спортом, али и осталим медијима у којима су спортски извештаји постали саставни део дневног програма. Медији, наиме, посвећују све више простора спортским и забавним информацијама, које су препознате као кључни начин за привлачење публике, жељне забавних информација и разоноде. Спорт, дакле, директно утиче на настанак визије света коју публика жели да креира, а резултат тога јесу проблеми спорта, који пак и те како говоре и о сложености места спорта у савременој култури и друштву.

СПОРТ У МРЕЖИ ЕКСТЕРНИХ УТИЦАЈА

Историјат савременог спорта најбољи је преглед и сложене позиције и утицаја бројних спољашњих фактора на контекст у којем он данас егзистира. То смо укратко могли да наслутимо и кроз претходне пасусе овог текста. Самим тим, и развој модерног олимпизма, од његових почетка до данас, сведочанство је очигледног утицаја бројних актуелних (у том тренутку) друштвено-политичких фактора и турболенција.

Савремени олимпизам и олимпијски покрет такође нису били имуни на такве утицаје. Наиме, олимпијски покрет, и поред својих изворних идеја и идеала, који произилазе и из добро познате максиме да „није важно победити, већ учествовати”, није остао поштеђен последица политичких догађања, а изворне идеје олимпизма и те како су изневерене (најевидентније током Првог и Другог светског рата), а политика се у историју ОИ уплитала и касније.

Спорт је данас стога један од ефикасних инструмената (симбола) у функцији пласмана и ширења одређених идеолошких порука широм света, без обзира на очигледне и дубоке различитости које владају међу државама и регионима. Из таквог оквира функционисања спорта развијале су се и хипертрофиле и појаве које су узроковала наведене негативности у спорту, које данас неретко прете да пониште оне фундаменте његовог постојања. Од вештине која подстиче неговање и развој идеала здравља, спортског духа, дисциплине и лепоте људског тела, спорт се данас свео махом на безглаву јурњаву за рекордима и зарадама, која неретко нарушава и здравље самих спортиста, а сама такмичења смешта у оквире надметања сујета пребогатих власника спортских тимова и задимљених кладионица у којима се публика окупља; и једни и други не зарад лепоте игре и поштовања вредности које спорт изворно пропагира, већ зарад новца који им он може донети. Парадоксално, на тај начин, и једни и други остају само фиктивно окупљени око бледе популарности спортских такмичења, док скупа заправо раде на његовом уништењу.

Покушаји превредновања спортских темеља и његовог привођења суштини витешког надметања, а на тај начин и његове ревитализације и отклона од савремених болести које га данас изједају, неретко се преокрећу у нове полуге његовог самоуништења. Разлог је за то што и ови процеси бивају вођени и контролисани махом од стране истих оних актера који проблеме изворно и узрокују. Јасно је да је реч о онима који од спорта желе само што већу и што бржу зараду, и које његови изворни постулати мало и нимало интересују.

У Србији је, примера ради, већ дуго времена најактуелнија тема анализа неопходности приватизације спортских клубова, иако сам процес још увек није започет услед непостојања адекватних правних оквира. Управо у приватизацији наших највећих спортских клубова многи виде и спас за посрнули српски спорт који данас карактерише замешатељство и рани одлив младих и талентованих спортиста у свет. Други су пак песимистични кад су у питању позитивни ефекти овог процеса упозоравајући на мноштво лоших примера у свету. У нашим условима, овај процес би значао да приватизација привредног сектора неминовно мора обухватити већи део јавног и непрофитног сектора, а самим тим и спорт као неодвојиви део друштва.

Без обзира на оригиналност и добронамерност идеја и постулата на којима почива спорт, ипак је изгледа очигледно да њихова промена није могућа без задирања у суштину. Отуда се туђа искуства не могу слепо копирати на свако поднебље и спортску организацију, премда у нашој држави промена типа спортске организације ипак изгледа као неминовност у временима пред нама.

НЕГАТИВНОСТИ У СПОРТУ И ОКО ЊЕГА

Драган Коковић савремени спорт назива „ритуал парадом” која је данас део одређеног идеолошког система или материјализација идеолошких пракси. Он зато наглашава да данашњи спорт има пре свега компензацијску улогу и да је реч о накнади за огољену стварност рада и место где се успоставља равнотежа (Коковић, 2005). Оваква теорија накнаде заваљава људе да је живот негде другде и обманује их, наводећи их на мисао да бављење спортом значи и квалитативну промену ка једном таквом стању. То је зато и пример једног од савремених симулакрума, које је настојао објаснити Жан Бодријар¹. Можда то што спорт треба да буде више, није то што он и намерава да оствари. Можда је стога само остала слика која скрива истину да спорт каквог желимо и не постоји.

Позиција, функција и доживљај спорта данашњице у вези су са спортским догађајима и најистакнутијим спортским личностима, док су неки од проблема који очигледно постоје директна последица утицаја који на спорт имају догађаји и личности из неких других сфера, попут политике или економије. Велики новац који је данас присутан у спорту утицао је на потпуну трансформацију места спорта у друштву. Власници клубова данас су богати тајкуни и политичари сумњивог морала, а трансфери спортиста и резултати утакмица свакодневно су предмет сумњи и критика које указују на бројне неправилности. Наиме, спортски клубови и улагање у спорт су у једном тренутку постали одличан параван за бројне махинације, попут „прања” новца присвојеног на нелегалан начин. Ова појава најочљивија је на примеру фудбалских клубова, где се бројни фудбалски тимови налазе у власништву мултимилијардера, попут арапских нафтних магната, контраверзних руских бизнисмена и сличних богаташа из „сиве зоне”. То је, сведоци смо, честа појава и у српском спорту и клубовима. Истовремено је занимљива и појава познатих политичара, али и филмских и музичких звезда на месту власника клубова, што се, поред економских мотива, објашњава и трком за престиж и медијском пажњом.

Све то учинило је да бројни спортисти и такмичења данас изађу „на лош глас” и буду предмет бројних контрола, суспензија и пресуда. Аларм је одавно упаљен у свим глобалним спортским организацијама, али и другим међународним институцијама. Поред појединачних суспензија и казни, на „оптуженничкој клупи” су данас често и национални спортски савези, који, уколико се докаже да на њих имају било какав утицај политичари или новац сумњивог порекла, бивају суспендовани са свих такмичења. Ови покушаји представљају део глобалне стратегије којом се спорт покушава вратити у своје примарне

---

¹ Детаљније објашњење појма „симулакрума” видети у Бодријар, Ж. (1991). *Симулакруми и симулације*. Нови Сад: ИП Светови, стр. 9–11.

оквире, одстрањивањем свих негативних утицаја из осталих сфера. Критичари, са друге стране, и даље сумњају у искреност намера оних који седе у различитим одборима и институцијама, пропагирајући борбу за „чистоту спорта”, смаatraјући да су управо они основни узрок негативности.

Међу основним негативностима које прате спорт, а које данас пред нашим очима метастазирају пратећи глобалне процесе комерцијализације свега у и око спорта, спадају, примера ради, појаве насиља и коришћења недозвољених супстанци (допинга) у спорту; али и процес претварања самих спортиста и изворних спортских идеала у робу којом се тргује на глобалном тржишту, а чије приходе убирају они који се тешко могу повезати са античким или оним идеалима које је Пјер де Кубертен (*Pierre de Coubertin*) имао на уму иницирајући покретање савремених ОИ.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Закључак до кога можемо доћи након свега јесте стога онај да се о спорту данас мора судити из различитих позиција, а да упутство за свако „конзумирање” спортских садржаја, као и покушај тумачења различитих појава у спорту, мора значити и опрезан приступ да се они разумеју на најбољи начин, уз критичко разумевање свих њихових недостатака, али и уживање у квалитетима које они несумњиво пружају.

Не може се довести у питање да је спровођење Кубертенових идеја било вероватно и основни замајак популаризацији и каснијој комерцијализацији спортских такмичења, а на послетку и престижној позицији и утицају који спорт и спортисти данас имају у друштву. Тако се уједно указује и на то да основни проблем савременог спорта јесте управо у томе што су универзалистички политички идеали институционализовани у спортским такмичењима заправо продукт западне цивилизације, а спорт какав данас знамо конструкт-представа коју нам је о њему дала западна цивилизација, односно виђење једне културе.

Услед сложености и јасне међузависности спорта и осталих друштвених сфера, већина тих покушаја мора бити, и заправо и јесте, усмерена ка тежњи да се овај феномен што исцрпније прикаже и укаже на сву сложеност његове позиције и тешко објашњиви „магнетизам” који привлачи све – од пуких посматрача до озбиљних научних радника. Било да су анализе усмерене ка пружању чистог фактографског прегледа или су пак уоквирене озбиљним научним теоријама, сваки истраживач ће вероватно на крају истраживања имати утисак да „нешто недостаје” и да му промиче доста тога што је могуће навести како би његове истраживачке амбиције биле доследније спроведене у дело. Управо је то и оно што на најбољи начин осликава и сву сложеност,

занимљивост и привлачност, па чак и мистичност самих спортских приредби које за себе везују стотине милиона људи.

Постојећи проблеми у спорту и око њега свакако би се, међутим, могли доживети и као плод недовољне бриге друштва, спортских радника, али и академске заједнице. Наиме, спорт се данас доживљава и тумачи кроз две крајности – од преозбиљних али често и „стерилних” научних анализа, па до неозбиљних и фразама препуних медијских извештаја. Спорт је тако данас још једна тема о којој „главе ломе” озбиљни научни истраживачи које сама суштина спорта и не интересује превише или је бар не разумеју на прави начин, или се о њему пише као о једној врсти једноставне забаве и занимације широких слојева друштва. С једне стране му се приступа превише „научнички”, посматра се изоловано од његове „мистичне спектакуларности” коју покушавају описати теоретичари који и нису превише ревносни у праћењу и разумевању спортских дешавања. Такве анализе, које преамбициозно претендују да буду део филозофских дијалога, обично немају готово никаву практичну примењивост и остају на нивоу пуког теоретисања затвореног у уским академским оквирима. С друге стране, спорту се приступа превише „релаксирано”, а манифестација тога су управо једноставни медијски садржаји, чији искључиви акценат је на описивању самих надметања и резултата, без жеље за озбиљнијим промишљањем и закључивањем. Управо би синтеза оваква два приступа – озбиљних научних покушаја и релевантних описа спорта и спортских такмичења смештаних у шири контекст морала бити путоказ онима који желе да на најбољи начин проучавају овај феномен и укажу на проблеме који постоје, а самим тим и на евентуална решења. Тада би и они који су укључени у саму организацију и реализацију спортских приредби имали конкретан упуство, али и обавезујућу агенду по којој би морали да се владају сви актери спортских збивања. Таквих покушаја је, нажалост, врло мало.

Литература и извори

- Бодријар, Ж. (1991). *Симулакруми и симулације*. Нови Сад: ИП Светови.
- Дига, Ж. (2007). *Културни живот у Европи*. Београд: КЛИО.
- Ђорђевић, Ј. (2009). *Студије културе – зборник*. Београд: Службени гласник.
- Коковић, Д. (2005). *Пукотине културе*. Нови Сад: Прометеј.
- Пенезић, С. (2011). *Спорт као феномен савремене културе*. (Необјављен мастер рад). Београд: Универзитет у Београду, Факултет политичких наука.
- Скемблер, Г. (2007). *Спорт и друштво*. Београд: КЛИО.

Slobodan M. Penezić

Official Gazette of the Republic of Serbia, Belgrade

**SPORT IN THE TRAP OF GLOBALIZATION: A MEDIA SPECTACLE,
AN IDEOLOGICAL INSTRUMENT AND UNIVERSAL MEANS
OF COMMUNICATION**

Summary

This text tends to shed light on the current position and role of sport, as a kind of contemporary phenomenon, which follows the outlines of dominant global trends, but which, therefore, causes various consequences for individuals, groups and entire societies. It is the result of the analysis of this phenomenon done during the preparation of the master thesis “Sport as a Phenomenon of Contemporary Culture” at the Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, and therefore includes one part of it. In considering the phenomenon itself, it starts from the perspective of contemporary cultural studies and tries to see the place of sport in current social movements. Thus, the accent is on its place and role, and also on the causes and consequences of the process of which it is obviously a part of.

Starting from its primary features and functions, the focus is on those elements that are an evident part of every sporting event today; the positive ones, which encourage models of behavior that bring the modern individual closer to the ancient ideals of the athlete, but also the negative ones, which are the reverse of such aspirations, and which today, due to these global trends, are accompanied by the race for money and popularity. These are negativities that have become a completely acceptable component of sport over time, and the consequences of which, however, are not talked about enough, although they are often in the foreground, pushing to the margin those original motives of chivalry and Olympism. In that way, the very essence of the existence of sport and sports competitions is gradually being suppressed.

Keywords: *Sports competitions, Sports spectacle, Olympism, Globalization, Social trends, Cultural studies, Mass culture.*